

Kovács Dániel

MAJOR MÁTÉ (1904–1986)

Major Máté építészettörténeti és -elméleti szakember, oktató, kritikus, író, az MTA tagja, a Magyar Építőművészek Szövetségének elnöke. Pozíciójának meghatározása mögött a rendszerváltásig óhatatlanul ott feszült a politika, azóta pedig igen széles skálán mozog: a Parnasszus csúcsától¹ a teljes feledésig.² Szerepének és munkásságának tágabb kontextusban való elhelyezésére tanítványaként Bonta János,³ kritikusabb szemlélettel Petróczy Gábor⁴ és Simon Mariann⁵ tettek kísérletet. Hagyatékát a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (MÉM MDK) őrzi,⁶ az itt található életrajzok, iratok és levelezések, valamint visszaemlékezések segítségével igyekszem bemutatni személyiségét és pályájának 1945 utáni szakaszát. Major tevékenységének rendkívül széles spektruma további kutatást igényel; itt legtöbb aspektusát csak felületesen tudom érinteni. Ugyanakkor meggyőződés, hogy lehetséges, sőt szükséges Major tudománytörténeti ténykedésének újraértékelése, amelyhez a tanulmány második felében vetek fel szempontokat.

Major személyiségére lekötölezettjei, beosztottjai alapvetően pozitívan emlékeznek. Granasztói Pál azt írja: „tisztá emberként ismertem meg, az is maradt. [...] Állhatatosság, bátorság, kiállni képesség jó ügyekért, és felülemelkedés, türelmesség, kedvesség ötvözte.”⁷ Modorát, tartását és szorgalmát sokan kiemelik: az Akadémiára az 1956-os forradalom alatt, a Műegyetemre még nyugdíjazása után is bejárt. Írásai,

¹ Major születésének 100. évfordulóján Bonta János leszögezte: „Major Máté a II. világháborút követő időszak legjelentősebb építészeti gondolkodója, történésze, kritikusa.” Bonta János: Major Máté, a gondolkodó. *Építés- Építészettudomány*, 33. 2005. 9–20.

² Az utóbbi két évtized hazai építészettelméleti szakirodalma nem vesz tudomást Major munkásságáról, írásai nem szerepelnek Moravánszky Ákos és M. György Katalin négykötetes kritikai antológiáisorozatában sem.

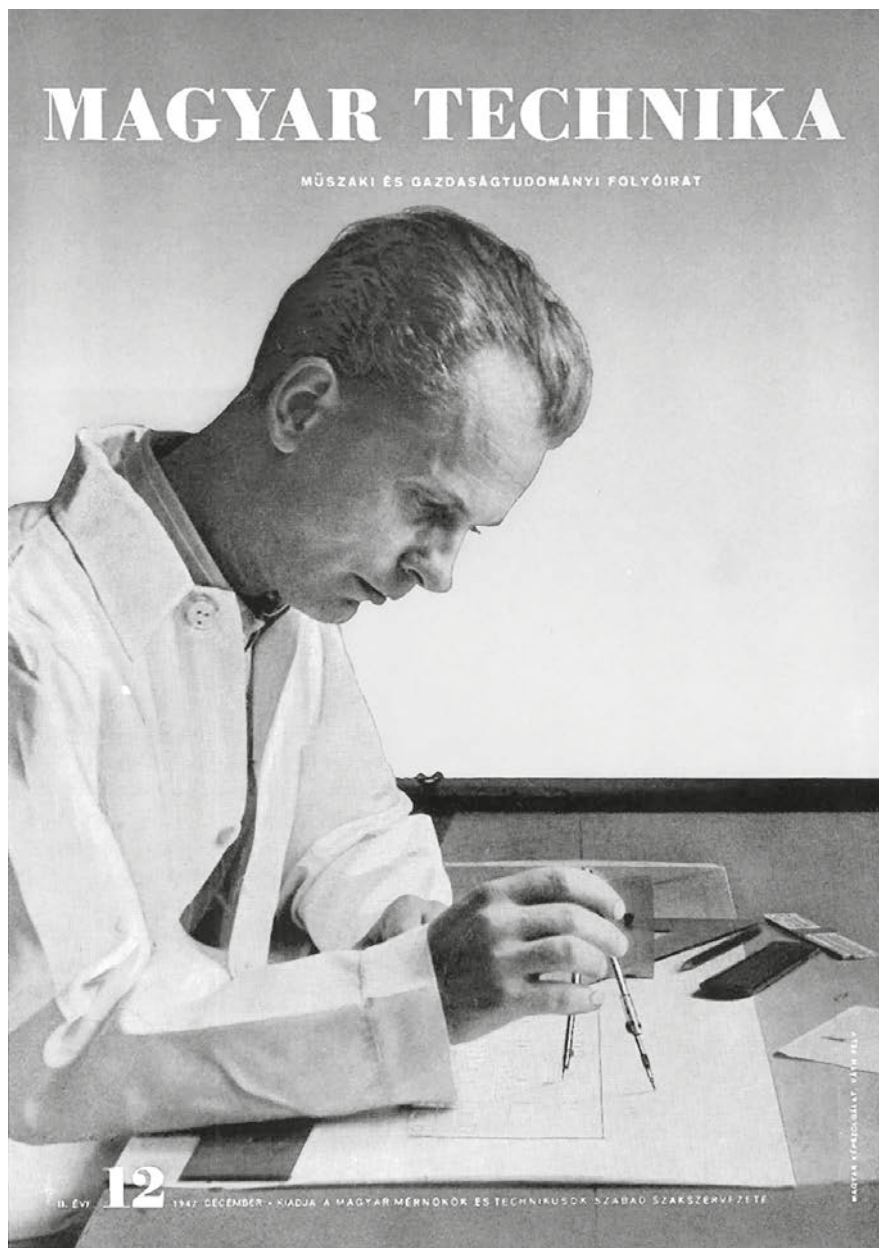
³ Bonta János: Gondolatok, hipotézisek, teóriák. *Építés- Építészettudomány*, 20. 1989. 163–174.

⁴ A Petróczy Gábor által összegyűjtött, a második világháborút követő építészettel foglalkozó dokumentumok Ferkai András közvetítésével, 2002-ben kerültek a MÉM MDK gyűjteményébe. Ebben az anyagban jelentős mennyiségű Majortól származó dokumentum található, amelyeket Petróczy kézíratos feljegyzései kísérnek. Kutatási eredményeit Petróczy végül nem publikálta.

⁵ Elsősorban ld.: Simon Mariann: Magyarországi építészettudomány 1945–1970. *Építés- Építészettudomány*, 27. 1998. 251–268.

⁶ Major hagyatéka több ütemben került a MÉM MDK-ba: nagyobbik része 2009-ben fia, Major Ádám tulajdonából, egy kisebb anyag 2022-ben Fenyő Gábor ajándéka. Önéletrajzának harmadik része is a múzeum *Lapis Angularis* forráskiadvány-sorozatában jelent meg 2001-ben. 2019-ben a MÉM MDK műkereskelemből vásárolta meg két világháború közötti tervrajzainak jelentős csoportját. Az archívum gazdagsága és jelentősége ellenére nem igazán keltette fel a kutatók érdeklődését.

⁷ Granasztói Pál: *Egy patrióta élete Magyarországon, a XX. században*. Budapest, 2021. 374.

1. Major Máté a Magyar Technika folyóirat 1947. decemberi számának címlapján.
Ismeretlen fényképész. MÉM MDK Major-hagyaték, gy.sz.: 2009/994, ltsz. nélkül
© Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest

illetve a visszaemlékezések alapján a humortalanságig száraz habitusát távolabbi kollegái benyomásai tovább árnyalják. Pozitív jegyei mellett Preisich Gábor „önzőnek és elfogultnak” írja le, akit a „vele ellenkező vélemény a gyűlölködésig ingerel.”⁸ Sokszínűségét illetően alighanem Kubinszky Mihály jár a legközelebb az igazsághoz, amikor azt írja: „Ellentmondásos egyéniség volt, segítőkésznek ismertem, de haragtartónak is láttam.”⁹

Major segítőkészsége visszatérő toposz: a szakmában őt követő generációk jeles tagjait egytől-egyig lekötelezte. Hajnóczy Gyula 1956 utáni kiállásáért volt neki hálás, Zádor Mihályt autóvásárlásban, Vámosy Ferencet első munkahelye megszerzésében támogatta. „Kezdve a 24 évvel (!) ezelőtti első találkozástól, amikor a kandidátusi szakmai vizsgám anyagát jelölted ki, majd a vizsgán és a védésen elnökölve segítettél, egészen a mai napig olyan sokszor álltál mellettem (fiam felvétele, doktori értekezés, kiadványok stb.), hogy ezért – úgy érzem – éppen most külön is köszönettel tartozom” – írta neki 1984-ben Kubinszky Mihály.¹⁰ Hagyatékában számszáma található ilyen levelek: közbeavatkozást, protekciót kérve és köszönve. Abban, hogy ezekre szívesen és gyakran lépett, saját fiatalkori útkeresése is szerepet játszhatott. „Sosem voltam úgynevezett »ügyes« ember, nem tudtam kérni és könyökölni, kapcsolataim sem voltak, s ha igen, nem tudtam azokat kihasználni” – kesergett 1947-ben.¹¹ Az új rezsim idejére nem csak felismerte ezek szükségességét, de aktívan tett saját hátszágának kialakításáért, amelynek kötoanyagát a baráti és ismerősi szívességek, a rendszer kiskapuit kihasználó támogatás és az ezekből eredő lojalitás jelentette – ami legalább annyit árul el a korról, mint Majorról magáról.¹²

*

Miután 1948 tavaszán az *Új Építészet*ben kijelölte az építészeti oktatás reformjának irányait,¹³ ősztől már maga is előadott a Műegyetemen.¹⁴ Oktatói karrierjét a saját maga által kitalált „Bevezetés az építészetbe” tárggyal indította, és „soha olyan jó

⁸ Preisich Gábor: *Építészeti, városépítészeti pályafutásom története*. Sajtó alá rend. Fehérvári Zoltán és Prákalvi Endre. (Lapis Angularis, VII.) Budapest, 2009. 82.

⁹ Kubinszky: *Az ion fejezet*. Budapest, 2006. 65.

¹⁰ Kubinszky Mihály levele Major Máténak, 1984. május 12. MÉM MDK, Major-hagyaték, 49. doboz, „K2” mappa.

¹¹ Major Máté levele Várhelyi Györgynek, 1947. január 24. Fénymásolat Petrőczy Gábor archívumában, MÉM MDK, Major-hagyaték, 6. doboz.

¹² Jellemző epizód, hogy gyári gondozó végzettségű feleségét 1949-től statisztikusként foglalkoztatta az IPARTERV, majd férje biztatására beiratkozott a Műegyetemre, ahol 1953-ban szakmérnöki diplomát, 1955-ben pedig építésmérnöki oklevelet szerzett. Vegyészmérnök végzettségű fia, az MTA kutatóintézetében kapott állást.

¹³ Major Máté: Szempontok az építésznevelés reformjának kérdéséhez. *Új Építészet*, 3. 1948. 128–129.

¹⁴ Átfogóan ld.: Karácsony Rita: *A műegyetemi építészoktatás 1945–56 között – Az építészeti fordulatok személyes története*. Doktori értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészet-történeti és Műemléki Tanszék. Budapest, 2023.

előadásokat később nem tartott, mint akkor. A saját hitét, élményanyagát, építészetről vallott nézeteit közvetítette, és belénk oltotta a modern építészet iránti feltétlen odaadó szemléletét.”¹⁵

Évtizedeken keresztül tanított építészettörténetet, de a diákok nem emiatt kedvelték.¹⁶ Előadóként kevésbé volt érzékelhető a fiatalok felé fordított figyelme, kisebb csoportban azonban kiváló mentornak bizonyult. Támogatta a hallgatói kezdeményezéseket: a *Megfagyott Muzsikus*, majd a *Bercsényi 28-30* diáklapokat, illetve a Bercsényi Szakkollégiumban zajló modern művészeti és építészeti programokat, kiállításokat.

Építészettörténészként Major kimondott és elsődleges célja a kezdettől „az új rend” világnézete, a marxista történelemszemléletnek megfelelő építészettörténet és -elmélet kidolgozása volt.¹⁷ Építészetfogalma az 1940-es évek végén még határozottan funkcionalista, majd az 1950-es évek elején a szocreállal párhuzamosan öltötte magára a művészet-jelleget, hogy aztán tartalom és forma egységeként, a valóság tükréként dogmatizálódjon az évtized második felére.¹⁸ Az építészet „szajtszerűségét” számára kettőssége jelentette: egyszerre ipar és művészet, amelynek alapvető célja a társadalom anyagi és szellemi igényeinek kiszolgálása, minden további jellemzője – mint a szépség – ezen keresztül értelmezhető. Ennek elméleti alapjait az 1955-ben *Az építészet dialektikája* című írásában foglalta össze, a gyakorlatba pedig háromkötetes *Építészettörténetével* fordította át, amely több nyelven is megjelent. Utóbbi valós hiányt pótol, de mai szemmel elfogult, hullámozó színvonalú, kevésbé olvasóbarát mű.

Major tézisei a marxista történettudomány felületesen ismert rétegében helyezkednek el. „*Eredeti marx szövegeket [...] nemigen olvasott. Ilyen irányú ismereteit Marxot idéző, magyarázó brossúrákból merítette.*”¹⁹ Alapvetése, hogy a művészet fejlődését, irányát nem az individuum, hanem a kollektív adottságok határozzák meg: „...nem a nagy emberek csinálnák a történelmet, hanem megfordítva, amikor a döntő változások – forradalmak – feltételei megérnek, a történelem szüli a nagy embereket, hogy küldetésüket betöltsék.”²⁰ Ez lehetőséget teremtett a szocialista társadalmak önálló, a kapitalista berendezkedéstől „sajátosan” elkülönülő történetírásának megteremtésére. A nemzetközi folyamatok és jelenségek szándékolt ignorálása máig ható szkizmat idézett elő. Hogy Major magára talált ebben a teóriában, abban saját építési eredményeinek kóros lebecslése is szerepet játszhatott. Önbizalomhiánya pedig hozzájárulhatott ahhoz, hogy – történelemszemléletéből fakadóan – szükséges-

¹⁵ Beszélgetés Kapsza Miklóssal. In: Kaiser Anna: *Építészgondolatok. Interjúkötet*. Budapest, 2015. 199.

¹⁶ A születése 100. évfordulójára rendezett konferencián az hangzott el: „tudta, hogy előadói képessége nem tartozik a legjobbak közé. Sem hangja, sem habitusa, sem a teátrálístól idegenkedő adottságai nem tették igazán alkalmassá arra, hogy különlegesen jól előadó professzorként tiszteljük.” H. Sipos Edith: Major Máté, a munkatárs szemével. *Építés- Építészettudomány*, 33. 2005. 21-26.

¹⁷ Istvánfi Gyula: Bevezető a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék 2001. március 28-i szimpózi-umának előadásaihoz. *Építés- Építészettudomány*, 29. 2001. 247-252.

¹⁸ Major építészetszemléletéről ld.: Simon 1998. i. m. 260-263.

¹⁹ Bonta 2005. i. m. 10.

²⁰ Major Máté: Utószó. In: Jürgen Joedicke: *Modern építészettörténet*. Budapest, 1961. 244.

nek tartotta ugyan a tágabb társadalmi és művészeti kontextus felvázolását, de lemondott a mélyebb alkotói és művészeti összefüggések, hatások, párhuzamok feltárásáról, és a szelektált történeti tények „primitív” egymás mellé helyezésével az utókornak hagyta meg a lehetőséget erre.

Művészettörténeti ismereteinek hiánya, illetve álláspontjának politikai jellege abban is megmutatkozik, hogy pályája egészén a stílusfejlődés következetes ellenfeleként lépett fel, az építészet ábrázoló jellegét a végsőig tagadva.²¹ Önmagának is ellentmond azzal, hogy a múlt eszköztárát teljesen elveti,²² reményét egy elképzelt, ideális jövőbe helyezve, amelyhez képest a jelen átmeneti marad. Kései főművében, a *Mindig megújuló építészetben* részletesebben is kifejti elméleteit. Ezek szerint a társadalom fejlődése olyan nyira felgyorsult, hogy nagy stílusok kialakulására már nincs idő: egységes formanyelv nem alakulhat ki, csak individuális kifejezőmódok. Az épület milyenségét részben az anyag, a szerkezet és a funkció hierarchikus hármasa határozza meg, részben pedig az alkotó világnézete. A szocialista művész pedig a társadalom érdekeit figyeli, munkája mindig egy nagyobb ideát szolgál.²³

Major nyilvánvalóan ilyen alkotóként tekintett magára. Történeti szemlélete mára korjellemzőnek minősíthető; egyéb munkái, így három kötetben megjelent visszaemlékezései, illetve a jórészt a *Magyar Építőművészet* hasábjain megjelent tárcái, frissebbek maradtak. A *magyar irodalom története 1945–1975* „igazi szépíróként” méltatja, egy teljes oldalt szánva neki.²⁴

2. Major Máté dolgozószobájában az 1960–1970-es években. Ismeretlen fényképész. MÉM MDK Major-hagyaték, gy.sz.: 2009/994, ltsz. nélkül © Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest

²¹ Simon Mariann: Az építészeti formáról: Hajnóczi Gyula két írása a hatvanas évek tükrében. *Építés-Építészettudomány*, 26. 1996/1997. (1997) 279–288.

²² Horváth Alice: Vázlat kétszáz év magyar építészettörténet-írásáról. *Építés-Építészettudomány*, 22. 1991. 303–312.

²³ Alapvetéseire tanítványai közül Szentkirályi Zoltán és Vámosy Ferenc is nagyban támaszkodott, de egyben túl is léptek rajtuk. Építészettörténeti és -elméleti munkásságának jelentőségét a 80. születésnapjára írott köszöntésben tanítványa és protezsáltja, a nála nyitottabb és tehetségesebb Vámosy csak zárójelben említi – előbb emeli ki munkabírását, egyetemi tevékenységét és hivatalos pozícióit. Vámosy Ferenc: Major Máté nyolcvan éves. *Magyar Nemzet*, 1984. augusztus 3. (181.) 7.

²⁴ *A magyar irodalom története 1945–1975*. III/1. Szerk. Béládi Miklós, Rónay László. Budapest, 1990. 357–358.

Szakmai munkásságának kiemelt jelentőségét a szerkesztőként és mentorként végzett munkájában láthatjuk. Kezdeményezései a magyar nyelven elérhető szakirodalom bővítésére, a szakmai nyelvezet és gondolkodás formálására mai szemmel nézve aranykort idéznek. Az *Architektúra* sorozat,²⁵ amelynek összesen 30 kötetét rendezte saját alá, a hazai építészeti ismeretterjesztés csúcsa. A kötetek többsége, így Major négy saját könyve Pier Luigi Nerviről, Breuer Marcellről, Goldfinger Ernőről és Vágó Péterről, a harmincezres karakterlimit fényében nem lép túl az igényes népszerűsítő irodalmon, de néhány közülük hiánypótló, máig hivatkozott tudományos eredmény. Az el nem készült kötetek, például Janáky István 15 éven át írt, de be nem fejezett könyve Molnár Farkasról,²⁶ vagy Gerle János visszautasított tanulmánya Lechner Ödön követőiről²⁷ Major tematikus koncepciójáról és személyes szimpátiáiról egyaránt árulkodnak. Kései nemzetközi beágyazottságát jelzi, hogy 1980-ban komolyan egyeztetett Udo Kultermann német-amerikai építészettörténésszel is a sorozatba való bekapcsolódásáról.²⁸

A szakma népszerűsítését, a Kádár-kori bezártság enyhítését szolgálta az általa szerkesztett *Az építészet világa* című sorozat, amelynek tizenkét kötete között olyan kevésbé ismert országok is szerepeltek, mint Bulgária, Dánia, Irak vagy Japán. A szerkesztésében megjelent *Építészettörténeti és építészetelméleti értelmező szótár* szintén hiánypótló kezdeményezésnek bizonyult. Folyóirat-szerkesztői tevékenysége²⁹ mellett közel negyedszázadon át a *Magyar Építőművészet* szerkesztőbizottságának elnöke, illetve a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat lapja, az 1958-tól megjelenő *Valóság* szerkesztőbizottsági tagja – e minőségében évtizedeken keresztül hang- és témaadója az építészeti diskurzusoknak.

Az 1950-es évek második felétől mind komolyabb pozíciót foglalt el a közéletben. Mai szóval akár aktivistának is nevezhetjük: kiállt lebontásra ítélt emlékek mellett, mint a margitszigeti Ybl-fürdőépület vagy a Nyugati pályaudvar. Nem emelt szót viszont a Nemzeti Színház bontása ellen, amelyet elavult épületnek tartott. Az 1960-as évek közepétől szorgalmazta az önálló Építészeti Múzeum létrehozását,³⁰ és anyagát gazdagította is.³¹

²⁵ Az *Architektúra* kötetei az Akadémiai Kiadónál jelentek meg, az MTA Építészetelméleti és Történeti Bizottsága, illetve a Magyar Építőművészek Szövetsége közös kiadásában. A sorozatról ld.: Winkler Gábor: Az építészet megújítója. *Műhely*, 12, 1989, 6. 62–64.

²⁶ Janáky és Major levelezéséből tudjuk, hogy ennek megírását Janáky többszöri határidőmódosítással vállalta ugyan, de sosem készült el. Végül Mezei Ottó írta meg a monográfiát a sorozatnak.

²⁷ Gerle János levele Major Máténak, Budapest, 1985. július 29. MÉM MDK, Major-hagyaték, 46. doboz, „Levelezések G/2” mappa.

²⁸ Kultermann öt személyt vetett fel egy lehetséges monográfia témájaként: James Stirlinget, Richard Meiert, Oswald Mathias Ungert, Kisho Kurokawát és Hermann Hertzbergert. Ld. Udo Kultermann levele Major Máténak, 1980. március 5. MÉM MDK, Major-hagyaték, 49. doboz, „Levelezések K/2” mappa.

²⁹ *Új Építészet*, 1946–1949; *Építészet – Építés*, majd *Építés – Építészet*, 1949–1951; *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, majd *Építés- Építészettudomány*, 1957–1986; *Műszaki Tudomány*, 1958–1968; *Acta Technica*, 1969–1986.

³⁰ Mende Ferenc: A Magyar Építészeti Múzeumról. *Műemlékvédelem*, 37. 1993. 125–132.

³¹ Ő közvetítette Kozelka Tivadar fotográfus negatívgyűjteményét a múzeum számára.

Major szakmai szuperpozíciójának kialakításában kulcsszerepet kapott a szocreál bevezetésének megkomponált folyamata, amely 1949-ben az építészeti formalizmusról írt cikkekkkel indult, és két évvel később, 1951. április 17-én és 24-én az ún. „építészeti vitában” csúcsonyosodott ki. Utóbbi során Majornak jutott az a szerep, hogy a modern védelmezőjeként lépjen fel. A vita a „modern építészet pereként” vonult be a történelembe, amelyben ő az alperes, Perényi Imre a felperes szerepét kapta, a levezető elnök szerepét Horváth Márton, a bírót pedig Révai József játszotta. A visszaemlékezésekben Major szinte mitikus hőssé magasztosul, aki „nem félt, furcsa módon nem félt.”³² Ez a narratíva, amelynek maga Major volt a legnagyobb propagátora,³³ egyetlen tényezőt hagy figyelmen kívül: a vita színjáték mivoltát. Az ezt követő években az oktatásra fókuszált, és építette a mártír imázsát. Kivárása eredményesnek bizonyult. „Major Máté csodálatos hőssé emelkedett a szemünkben”³⁴ – Kunszt György mondatával a korszak legtöbb építész egyetérthetett, Major ugyanis 1955-ben mindössze tízéves közéleti pályafutása csúcsára ért: megválasztották a Magyar Építőművészek Szövetsége elnökének.

Az ezt követő időszakban a modern mentoraként lépett fel. Az avantgárd és absztrakt képzőművészet elfogadtatásáért valóban kevesen tettek annyit, mint ő: kiállítások patronálásával, megnyitásával, sajtóképviseléssel, a szakmai hálózatok összeszövésével aktívan támogatta az ügyet, nem egyszer szembeszállva a hivatalos pártállásponttal is. Emiatt „számtalanszor bajba került”³⁵ – a különféle dorgálásokat azonban különösebb következmények nélkül átvészelte. Az építészet terén haláláig a funkcionalizmus híve maradt. Ideáljai közé tartozott Breuer Marcell, akiben „a harmincas évek funkcionista építészetének rendíthetetlenül következetes művészt látta”³⁶ – Breuer általa kijárt műegyetemi díszdoktori címe is alapvetően ennek szólt. Hazai pártfoglaltjai közül Finta József pályafutását egyengette gondosan: eljuttatta nem csupán az akadémikusi pozícióig, de az MTA Építészettörténeti és Elméleti Bizottságának elnöki székéig is.

A hatvanas-hetvenes években számos szakmai vita kötődik személyéhez. A *Kortárs* 1960-as évfolyamában a kollektív lakhatásról,³⁷ a *Jelenkorban* a marxista művészetszemléletről,³⁸ a *Valóságban* az építészet művészet mivoltáról³⁹ kezdeményezett széles körű, elhúzódo eszmecsereket. Kapitális baklövését ezen a téren az 1975-ös ún. „Tulipán-vita” az *Élet és Irodalom* hasábjain hozta, amelynek indító írásában egy frissen befejezett paksi beruházást kritizált annak vélt formalizmusa miatt, az építészeti

³² Mújdricza Péter: Beszélgetés Zádor Annával, 1993. március 18. *2000*, 12, 2000, 4. 48.

³³ Simon Mariann joggal figyelmeztet rá, hogy a vita „mítoszának kialakításában a legnagyobb szerepe neki magának volt.” Simon Mariann: A szocializmus igazsága. Major Máté önéletrajzi írásáról. *Régi-Új Magyar Építőművészet – Utóirat*, 2003, 5. 39–40.

³⁴ Kunszt György: Műhelytitkok Major Máté nimbuszána kialakulás- és megmaradás-történetéből. *Régi-Új Magyar Építőművészet – Utóirat*, 2003, 5. 32–38.

³⁵ Mújdricza 2000. i. m. 47.

³⁶ Kubinszky Mihály: Száz éve született Breuer Marcel építész. *Magyar Szemle*, 11, 2002, 5/6. 152–156.

³⁷ Major Máté: „Sziget”-ház, „Sziget”-lakás – vagy közösségi otthon? *Kortárs*, 4. 1960. 749–756.

³⁸ Major Máté: Egységes művészetszemlélet! *Jelenkor*, 6. 1963. 977–983.

³⁹ Major Máté: Az „építészeti” fogalma és fogalomköre. *Valóság*, 11, 1968, 48–54.

3. Major Máté órát tart a Műgyetem Építész Karán, 1970-es évek. Ismeretlen fényképész. MÉM MDK Major-hagyaték, gy.sz.: 2009/994, ltsz. nélkül © Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest

koncepció lényegét ignorálva. Aligha számított rá, hogy a korszak vezető értelmiségiei, köztük Nagy László költő állnak majd ki a beruházás mellett. A vita végletesen megingatta negyedszázada őrzött pozícióját, és elfordította tőle a fiatal építészeket. Ezt még évekig nem volt hajlandó beismerni; az „építészetellenes”⁴⁰ posztmodern előtti csak a nyolcvanas években fújt visszavonulót.

A posztmodernnek ítélt alkotók, elsősorban Makovecz Imre és Csete György csoportjai ellen Major a személyeskedő támadásoktól sem riadt vissza. Ennek indoka a Major-életút nagy rejtélyei közé tartozik; tán egy alternatív intézményrendszer kialakulásától tartott, egyben saját pozíciójának megingásától is. A hetvenes évek legizgalmasabb vidéki építészeti műhelye, a Pécsi Ifjúsági Iroda (Pécs Csoport) szétverése egyenes következménye lett Major tulipános cikkének.⁴¹

Major szakmai és tudományos tevékenysége nem elválasztható politikai szerepvállalásától; a kettőt ő maga is szorosan összefüggőnek ítélte. Egy 1958-as önéletrajzát ezzel a mondattal zárta: „A felsorolt állami és társadalmi funkcióim egyben politikai funkciót is jelentenek.”⁴² 1945 előtt Major egyetlen közéleti szerepe – a szociál-

⁴⁰ Major Máté: A „posztmodern” építészeiről egy új magyar kiadvány ürügyén. *Valóság*, 24, 1981, 5. 25–34.

⁴¹ Kovács Dániel: A Tulipán-vita Major Máté hagyatékának tükrében. *Régi-Új Magyar Építőművészet – Utóirat*, 2023, 3. 71–74.

⁴² Major Máté önéletrajza, 1958. január 20. 4. o. MÉM MDK, Major-hagyaték, 5. doboz, „Cikkek” mappa.

demokrata párt tagjaként – a Szocialista Művészek Csoportjának titkári pozíciója volt. 1942-ben, amikor Bierbauer Virgil katonai szolgálata miatt lemondott a *Tér és Forma* szerkesztéséről, Major tagja annak a Fischer József vezette ötfős bizottságnak, amely átvette azt.

Feltűnő, hogy Major előzetes oktatási tapasztalat és publikációs tevékenység nélkül, saját bevallása szerint is gyenge nyelvismerettel⁴³ milyen karriert futott be néhány év alatt. 1947-ben saját összesítése szerint tizenöt közéleti pozíciót töltött be 1948-ban kinevezték a Műegyetem előadójának. Későbbi állítása – „*én voltam az első, aki kívülről, az »ipar«-ból került be a régi egyetemre*”⁴⁴ – több szempontból csúsztatás;⁴⁵ kinevezése valójában a Műegyetemen zajló politikai hatalomátvétel első lépése.⁴⁶ A következő évben egyetemi tanárrá nevezték ki, újabb egy év múlva tanszékvezető és dékán. Ezzel párhuzamosan potenciális riválisait eltávolították a pályáról.⁴⁷ „*(M)egelőző tudományos produkció nélkül*”⁴⁸ vált a politikai indíttatásból létrehozott Magyar Tudományos Tanács tagjává, pozícióval és kiemelt fizetéssel, majd miután a Tanácsot 1949 novemberében beolvasztották az Akadémiába, pozíciója az MTA levelező tagságává alakult, két évvel később pedig a Tudományos Minősítő Bizottság „automatikusan” megadta neki a műszaki tudományok doktora címet. A Politikai Bizottság döntésével 1955-ben akadémiai titkári kinevezést kapott és ezáltal az Elnökség tagjává vált. Feladatait – „*a tudományos káderutánpótlás, az ideológiai oktatás, valamint a tudományos kutatás személyi vonatkozásainak figyelemmel tartása*”⁴⁹ – ezúttal sem a szakmaiság jellemezte. „*Hát így lettem »tudós« és akadémikus!*” – jegyezte meg visszaemlékezéseiben.⁵⁰

⁴³ Major nehézkesen olvasott németül és franciául, a beszéd szintig nem jutott el.

⁴⁴ Seszták Ágnes – Cságyoly Ferenc: Építészeti és oktatási. Interjú Major Máté professzorral. *A Jövő Mérnöke*, 1970. július 13. (25.) 7.

⁴⁵ Major nem számított sikeres építésznek, és a minisztériumi adminisztrációból helyezték át a Műegyetemre, ahol viszont szakmájukban elismert, gyakorló pályatársak oktattak, Weichinger Károlytól Kotsis Ivánig. A Major által „reformként” emlegetett átmenetet az akkori oktatók, például a Weichinger mellől 1948 őszén elbocsátott tanársegéd, Csaba László egyértelműen politikai tisztogatásként élte meg.

⁴⁶ Karácsony 2023. i. m. 33.

⁴⁷ A riválisok szakmai félreállításához használt eszközök hasonlósága átgondolt forgatókönyvre vall. A tekintélyes Kotsis Ivánt 1946-ban még levelező taggá fogadta az MTA, 1949-ben azonban lemondatták a Műegyetemen és visszavonták akadémiai tagságát is. Több éven keresztül írt és illusztrált építészettörténeti tankönyve nem jelenhetett meg. Borbíró Virgilnek, aki 1928–1942 között a *Tér és Forma* élén valóban a modern építészeti befolyásos, nemzetközileg is ismert és elismert személyiségének számított, és 1937-ben publikálta az első átfogó magyar építészettörténetet, szintén visszavonták 1948-ban megadott levelező tagságát, és a Képzőművészeti Egyetemre „száműzték.” Majorral ellentétben mindketten doktoráltak építészettörténetből (Kotsis 1918-ban, Borbíró 1920-ban). Borbíró esetében maga Major akadályozta meg, hogy akadémiai székfoglaló előadása megjelenhessen – még 1956-os halálát követően is.

⁴⁸ Major 2001. i. m. 214.

⁴⁹ A Politikai Bizottság ülésén előkészített dokumentumot közli: Izsák Lajos: Párt és akadémia. *História*, 1996, 3. 25–28.

⁵⁰ Major 2001. i. m. 215. Az Akadémia rendes tagja egyébként csak 1960-ban lett.

Vajon miből következik, hogy Major „(t)ámadhatatlan volt s maradt nála nagyobb erővel viaskodva is”?⁵¹ A párt ilyen mérvű bizalmára maga Major nyújt akaratlanul magyarázatot egy, nem a nyilvánosságnak szánt iratában. 1958-ban beidézték az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottsága elé, a forradalom alatti tevékenységét vizsgálva.⁵² Mivel egy évvel korábban maga vezette azt a grémiumot, amely döntött a forradalomban érintett akadémikusok eltiltásáról,⁵³ Major különösen méltatlannak érezhette, hogy bíróból vádlott lett. Erről tanúskodik, hogy a forradalom időszakával kapcsolatos tapasztalatait 11 oldalban összefoglalta, és a Bizottság több tagjának is elküldte.

Ebben a levélmásolatként fennmaradt, eddig publikálatlan dokumentumban⁵⁴ 1956 novembere kapcsán a következőket írja: „Még 1945 őszén ugyanis, rövid civil-hadifogságom idején (melyből a Párt hozat haza, soron kívül) – kötelezvényt írtam alá az NKVD-nek, hogy bármikor, amikor szükséges, rendelkezésre állok és tájékoztatást adok – saját munkaterületemen – a magyar helyzetről. Az első ilyen kapcsolatomban 1947-48-ban létesült, amikor még az Építésügyi Minisztériumban dolgoztam. Most ismét jelentkezett a megbeszélte módon – régi illegális nevemmel (Árkos) egy szovjet elvtárs, akivel aztán – illetőleg utódaival – csaknem egy esztendőn át – 1957 október végéig permanens kapcsolatban voltam.”

Major itt arról ír, hogy 1945-ös hadifogságát⁵⁵ követően a szovjet Belügyi Népbiztosság (NKVD), illetve utódszerve, az Állambiztonsági Bizottság (KGB) informátoraként működött.⁵⁶ 1947-1948-ban, a küszöbön álló kommunista hatalomátvétel hajnalán, de még a független Magyar Köztársaság minisztériumi főosztályvezetőjeként jelentett egy másik ország titkosszolgálatának, és ugyanezt tette 1956 novemberétől a forradalmat leverő, Magyarországot megszálló hatalom számára.⁵⁷ Ha valósként

⁵¹ Granasztói 2021. i. m. 374

⁵² Majort bevásztották a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsába. Az MSZMP KEB vizsgálata Major szigorú megrovásával zárult. A rendszerváltás után viszont 1956-os tevékenységét a Műegyetem oklevéllel ismerte el.

⁵³ Pótó János: 1956 az Akadémián. *Történelmi Szemle*, 48, 2006, 1/2. 86.

⁵⁴ Major Máté: Jelentés az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának, 1959. augusztus 31. Kézirat, Somogyi Lászlónak és Orbán Lászlónak megküldött levelek mellékleteként. MÉM MDK, Petróczy Gábor archívuma, 75. sz. doboz, „Major Máté és neje” mappa. Somogyi László a Központi Ellenőrző Bizottság elnöke (1941-1950 között a MÉMOSZ elnöke, e minőségében Major az Új Építészet kapcsán ismerhette meg), Orbán László az MSZMP KB tagja, a Tudományos és Kulturális Osztály vezetője.

⁵⁵ 1945. január 13-án, civilként szovjet fogságba került, ahonnan csak 1945. november végén tért vissza.

⁵⁶ A szovjet politikai rendőrség 1917. december 7-én, közvetlenül az októberi forradalmat követően jött létre. 1991-ig tartó fennállása során többször átszervezték. Kezdetben a Cseka, majd a GPU, OGPI, NKVD, MGB, MVD, végül a KGB neveket viselte. Major 1945-ös beszerzése idején valóban az NKVD-nek írt alá, de 1956-ban már a KGB-nek jelentett.

⁵⁷ A jelentések tartalmát nem ismerjük, de Major állítása kapcsán felmerülhet a – büntetőjogi értelemben vett – hazaárulás kérdése. Ennek tisztázásához további állambiztonsági források vizsgálata szükséges. Saját, általa gondosan átnézett és szelektált hagyatékában eddig ezzel kapcsolatos további információk nem kerültek elő, és a vele kapcsolatos visszaemlékezésekben sem merül fel az ügynökvád.

4. Major Máté hatvanadik születésnapja alkalmából a Munka Érdemrend arany fokozatát veszi át Ligeti Lajostól az MTA alelnökétől és Dobi Istvántól, az Elnöki Tanács elnökétől a Parlamentben. 1964. Fotó: MTI

fogadjuk el – nem a nyilvánosságnak, hanem az MSZMP pártbíráóságának szánt – állításait,⁵⁸ az nem csupán megmagyarázza látszólagos érinthetlenségét és a hatalom belé vetett bizalmát, de azt is, hogyan juthatott ilyen gyorsan ilyen nagyszámú pozícióhoz, hiszen „saját munkaterületén” tartozott jelentési kötelezettséggel.

Nem tudjuk, Major meddig írt jelentéseket, és tartotta fenn esetleges szovjet kapcsolatait, egy több forrásból összeállítható történet szerint azonban még jó ideig.

⁵⁸ A szignált, datált dokumentum eredetiségéhez nem fér kétség. Csekély a valószínűsége, hogy Major ezeket az állampárt által viszonylag könnyen ellenőrizhető állításokat blöffölte volna, ez egyébként sem volt jellemző rá. Minden bizonnyal nem véletlen, hogy a rendszeres jelentések időpontjaként Major két olyan időszakot tüntet fel, amikor a kommunista egyeduralkodó még nem alakult ki, illetve megkérdőjeleződött.

A hatvanas évek végén egy, a Műegyetemen, nagy közönség előtt rendezett nyílt vitanapon két fontos szereplő jelent meg, hogy az avantgárd képzőművészet mellett rendszeresen kiálló Majort helyére igazítsa. „Fenyegető, félelmetes hangulat uralkodott. Előbb Aczél György – kissé ironikusan, kissé lazábban – majd Szigeti József;⁵⁹ [...] mint egy vészbíró vagy kivégzőosztag, nekirohantak Majornak. Felhánytorgatták, hogy micsoda rohadt dolgokat enged kiállítani, micsoda katalógusszövegeket ír alá, és hasonlókat.”⁶⁰ Major nem szállt szembe a kritikákkal, „(n)em volt debatter, az írás volt a kifejezésformája, alig tudott védekezni” – szimpatizált a szintén jelenlévő Hajnóczy Gyula.⁶¹ Egy másik forrásból azonban arról értesülünk, hogy tett lépéseket saját védelme érdekében. Az érte aggódó Kubinszky Mihályt ugyanis egy tanszéki hivatalsegéd azzal nyugtatta: „Nem lesz ám semmi baj, mert a műegyetemi támadást követő napon a professzor úr két levelet is írt és adatott fel velem, és mind a kettő Moszkvába volt címezve.”⁶² Zádor Anna úgy emlékszik: a konfliktust maga Kádár János zárta le, aki magához hívatta Majort és arra kérte: két évig ne vállaljon megnyitókat.

A szovjet kapcsolat Major személyes mitológiájának legfontosabb elemét: a központi diktátummal, a párt akaratával szembeszálló modernista forradalmár nimbuszát kérdőjelezi meg. A fentiek fényében naivitásnak tűnik azt hinnünk, hogy ez Major személyes preferenciáiról árulkodna, semmint egy központilag eldöntött szerepről. Annál is inkább, mivel minden adandó alkalommal hangsúlyozta a párthoz való feltétlen hűségét. „Ötvenöt éves vagyok, amit – keveset – ebben az életben produkáltam, a szocializmusnak köszönhetem és szocialista meggyőződéselem bázisán csináltam – ha hibáztam, tévedtem, akkor is.”⁶³

Ezzel Major maga kapcsolta össze elválaszthatatlanul szakmai és ideológiai nézeteit. Ez az egyik tényező, amelyet tevékenységének újraértékelése során figyelembe szükséges vennünk. Párthűsége karrierjének minden pontján feltétlen maradt; ugyanazzal a töretlen meggyőződéssel szolgálta a kommunista pártot, mint a modern építészet „ügyét”, munkásságát ennek a két nagy ideának rendelve alá – tudomást sem véve azokról a momentumokról, amikor ezek minősége megkérdőjeleződött. Ezt az elhivatottságát sokan tisztelték, és nem kevesen keverték össze a tehetséggel.

Major lehetséges NKVD-kapcsolata ennél is komolyabb kérdéseket vet fel. Azzal együtt, hogy egyértelmű magyarázatot kínál az 1945 után üstökösszerűen felívelő pályára, egyben minden szakmai eredmény, állásfoglalás valóságtartalmát és szándé-

⁵⁹ Aczél György (1917–1991) magyar kultúrpolitikus, a hazai kulturális élet politikai irányításának első számú szereplője. 1958–1967 között a művelődésügyi miniszter első helyettese, 1967–1971 között az MSZMP KB Központi Bizottságának titkára. Szigeti József (1921–2012) marxista filozófus, 1957–1959 között között művelődési miniszterhelyettes, 1959 és 1968 között az MTA Filozófiai Intézet igazgatója.

⁶⁰ Mújdricza 2000 i. m. 44–51. Zádor ezt említi Major nekrológiájában is, ld.: Zádor Anna: Major Mátéről. *Magyar Építőművészet*, 78, 1987, 4/5. 55–56.

⁶¹ Hajnóczy Gyula: Hagyomány és intuíció. *Építés-Építészettudomány*, 22. 1991. 195.

⁶² Kubinszky 2006. i. m. 67. Ezúton köszönöm Ritoók Pálnak, hogy felhívta a figyelmem erre a történetre.

⁶³ Major Máté: Jelentés. Ld.: 54. jegyzet, 11.

kát megkérdőjelezi, rendkívüli módon megnehezítve az életmű objektív értékelését. Azt bizonyosan kijelenthetjük: fontos lenne Majort nem a gondosan felépített nimbuszával együtt hagyni elsüllyedni az emlékezet homályában.

MAJOR MÁTÉ PÁLYAKÉPE

Major Máté (Baja, 1904. augusztus 3. – Budapest, 1986. április 14.) építész, építészettörténész, szakíró, szerkesztő, az MTA rendes tagja. Polgári családban született, Thum Júlia (1867–1952) és ifjabb Mayer Károly (1866–1925), a bajai járásbíróság elnökének gyermekeként, aki nevét 1905-ben magyarosította Majorra. A ciszterciek bajai középiskolájában érettségizett, ekkoriban kezdett el komolyan az írással foglalkozni. Verseit 1923-tól publikálta a *Magyar Írásban*. 1922–1927 között a budapesti Műegyetem hallgatója. 1928-ban házasságot kötött fiatalkori szerelmével, Fenyő Erzsébettel (1906–1986). Egyetlen gyermekük Major Ádám (1929–2008) vegyészmérnök. Tervezői pályáját a Neuschloss és Gyenes, illetve a Padányi Gulyás – Gotthárd irodáknál kezdte, majd felesége nagybátyja, a Nyugat-alapító Fenyő Miksa segítségével 1928-ban a Katona–Székely–Molnár építőipari cégnél helyezkedett el. 1930 karácsonyán elbocsátották, ezután önálló vállalkozó, de jobb híján biztosítási kárbecsléssel is foglalkozott. 1935-től néhány hónapig Ligeti Pál, majd a Fenyves és Fried építésziroda munkatársa. Fontosabb megvalósult munkái az Attila út 89. alatti Hatvany-bérház (1934, társtervező: Detre Pál), a Sasfiók utcai bérvilla (1934), illetve a bányászlakóházak Tatabányán (1948, társtervezők: Fleischl Etelka és Fleischl Róbert). Vilt Tibor közvetítésével került kapcsolatba baloldali művészekkel, többek közt Goldmann Györggyel, Mészáros Lászlóval, Fenyő A. Endrével és Dési Huber Istvánnal. 1933-tól „Árkos” fedőnéven az illegális kommunista pártnak dolgozott és beépült a szociáldemokrata pártba, ahol a XI. kerületi szervezet vezetőségi tagja, majd elnöke lett, emellett az 1934-ben megalakult szocialista képzőművészek csoportjának titkára 1937-ig. 1932-től a CIAM magyarországi szekciójának tagja. Tervezői pályája mellett 1942-ben Bierbauer (Borbíró) Virgiltől Fischer Józseffel, Granasztói Pállal, Kismarty-Lechner Jenővel és Weltzl Jánossal átvették a *Tér és Forma* szerkesztését. Ekkoriban írta első építészetpolitikai cikkeit. 1936-ban Fischer József közbenjárásával felvették az Országos Társadalombiztosító Intézet műszaki osztályára, ahol utóbb főmérnökként dolgozott 1945 karácsonyáig. 1939-ben az OTI mentesítette a katonai szolgálat alól, de 1944-ben már fegyvernélküli mérnöki szolgálatot teljesített a fővárosban, emellett részt vett zsidó származású családtagjai rejtegetésében. 1945. január 13-án szovjet fogságba esett, majd 10 és fél hónapig a romániai Brassó és Focșani, majd pedig a szovjet-ukrajnai Mikolajivka városának munkatáborában dolgozott, mint mérnök és propagandista. Ezt követően lett az NKVD ügynöke; 1947–1948 között minisztériumi dolgozóként jelentett, 1956. november első napjaitól pedig közel egy éven keresztül, 1956 októberéig „permanens” kapcsolatban volt a szovjet elhárítással. Távolléte alatt a Magyar Művészeti Tanács tagjává nevezték ki, amelynek 1947-ig tagja. 1948–1949 között a Magyar Tudományos Tanács tagja, ennek beolvasztását követően 1950-től az MTA levelező tagja. 1946-tól az Országos Építésügyi Kormánybiztosság főosz-

5. Major Máté, Baránszky-Jób László irodalomtörténész, Schéner Mihály képzőművész és Nagy László költő, 1974. Fortepan 289743. Fényképész és adományozó: Bencsek Mátvás

tályvezetője. A kommunista építészeket tömörítő Új Építések Köre alelnöke, majd a MÉMOSZ segítségével indított folyóirat, az *Új Építészet* szerkesztője. 1946-tól a Budapesti Földrendezési Tanács elnöke, 1946 őszétől pártmegbízásra negyedmagával dolgozott az első hároméves terv építészeti feladatain. 1947-től az Építés- és Közmunkaügyi Minisztérium építéspolitikai, majd tervfőosztályának vezetője, emellett a minisztériumi pártszervezet vezetője is. 1948-ban Darvas József miniszter megbízásából ő hajtotta végre a száznál több munkást foglalkoztató építőipari vállalatok államosítását. 1948-ban kinevezték a Műegyetem Műszaki és Építészeti Osztálya újonnan létrehozott, *Bevezetés az építészetbe* c. tantárgya előadójának. 1949-től egyetemi tanár és 1975-ig tanszékvezető, eleinte építészettörténettel, majd 1957-től építészetelmélettel és a legújabb kor építészetével is foglalkozott. 1950-ben az önállósult építészkar első dékánjává választották. 1949-től az *Építés-Építészet* felelős szerkesztője, majd az *Építés-Építésztudomány* szerkesztője, a *Magyar Építőművészet* szerkesztőbizottságának elnöke, az *Acta Technica* felelős szerkesztője. Az 1951-es ún. „építészeti vitában” a funkionalista modernizmus mellett érvelők vezéralakjaként szenved vereséget. Ezt követően lemond szerkesztői és dékáni pozíciójáról, félreállítása azonban névlegesnek tekinthető: közben továbbra is a MÉSZ vezetőségi tagja, az MTA Építésztörténeti Főbizottságának vezetője, a Műegyetem Pártbizottságának elnöke. 1953-tól a Minisztertanács mellett működő Építészeti Tanács tagja, 1954-től a Természet- és Társadalomtudományi Ismeretterjesztő Társulat Építészeti Szakosztályának elnöke, 1955-1958 között az MTA személyi ügyekkel foglalkozó titkára, 1958-tól a VI. osztály vezetőségi tagja. 1960-tól az MTA rendes tagja. 1955-1964 között a Magyar Építőművészek Szövetségének megbízott, majd választott elnöke. 1956. november-decemberben a MÉSZ Forradalmi Tanácsának elnöke és a november 21-én alakult Magyar Értelmiségi Forradalmi Tanács elnökségének tagja, ezért 1959-ben az MSZMP KB Központi Ellenőrző Bizottsága szigorú megrovásban részesítette. 1995-ben elismerő

oklevelet kapott a Műegyetemtől a forradalomban résztvevők segítségével. 1958-tól a Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának tagja. 1956-ig a Magyar-Szovjet Társaság építészeti alosztályának elnöke, 1957-től a Magyar-Szovjet Baráti Társaság országos vezetőségének tagja. A kádári konszolidációban jelentős szerepet játszott. A funkcionalista építészet és a modern képzőművészet határozott képviselője, az avantgárd kísérletek támogatója. 1959-től az Union internationale des architectes (UIA) bizottsági tagja, közreműködésével ítélik az Auguste Perret-díj Honourable mention fokozatát 1960-ban a magyar IPARTERV-nek. A Corvina Kiadónál megjelent, *Az építészet világa* c. könyvsorozat, illetve az Akadémiai Kiadó *Architektúra* sorozatának szerkesztője. A hetvenes években, a posztmodern hazai jelentkezésével a modernizmussal kapcsolatos, merev álláspontja rosszul öregedett. Az általa gerjesztett ún. „tulipán-vitában” a kor meghatározó értelmiségeivel került szembe; bár a Pécs Csoport feloszlata az ő győzelmét jelentette, ez megingatta pozícióját. 1976-ban nyugdíjba vonult. 1979-ben kezdeményezésére rendezték meg először a Bajai Építészeti Triennálét. A velencei Societé Européenne de Culture, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia külföldi tagja és a Francia Építészeti Akadémia külföldi levelező tagja. Kítüntetések: Kiváló munkáért jelvény, 1948; A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, 1949; Kossuth-díj ezüstkoszorúja, 1949; Magyar Népköztársasági Érdemrend IV. oszt., 1950; Ybl Miklós-díj, 1960; Munka Érdemrend arany fokozata, 1964; MÉSZ Érdemérem, 1964; Bugát Pál-emlékérem, 1967; Szocialista Hazáért Érdemrend, 1967; ÉVM állami építéstervezés 20 éves Emlékplakett, 1969; Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1970; Munka Érdemrend arany fokozat, 1970; Magyar Műemlékvédelemért Jubileumi Emlékplakett, 1972; BME Emlékérem, 1972; TIT aranykoszorús jelvény, 1972; Az Építőipar Kiváló Dolgozója, 1973; Baja Város Díszpolgára, 1974; Munka Vörös Zászló Érdemrendje, 1975; Herder-díj, 1977; Akadémiai Aranyérem, 1979; Magyar Népköztársaság babérkoszorúval ékesített Zászlórendje, 1984.

MAJOR MÁTÉ BIBLIOGRÁFIÁJA

Major Máté irodalmi munkássága a kezdetektől 1973-ig. Összeáll. H. Sipos Edith. *Periodica Polytechnica Architecture*, 18. 1974. 171-187.; Major Máté irodalmi munkássága (1973-1986). *Építés- Építészettudomány*, 18. 1988. 307-312.

MAJOR MÁTÉ FONTOSABB ÍRÁSAI

A magyar építészekhez! *Új Építészet*, 1. 1946. 1.; *Az új építészet elméleti kérdései: szocialista realizmus az építészetben*. Budapest, 1948.; *Vita építészetünk helyzetéről*. [társszerző: Perényi Imre]. Budapest, 1951.; *Építészet és társadalom: különös tekintettel a XX. sz. burzsoá építészetére*. Budapest, 1953.; *Az épülő kommunizmus képzőművészete*. Budapest, 1953.; *Építészettörténet - Ősközösségi és rabszolgatartó társadalmak építésze*. Budapest, 1954.; *Építészettörténet - Feudális társadalmak építésze*. Budapest, 1955.; *Az építészet dialektikája. A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei*, 17. 1955. 143-194.; *Az orosz építészet*

története. Budapest, 1955.; Építőművészetünk helyzetéről. *Csillag*, 10. 1956. 779–794.; Tíz esztendő magyar építésze. *Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Évkönyve*, 1955/1956. (1957) 142–184.; Az építészet alakulásának és fejlődésének törvényszerűségeiről. *Az ÉKME Tudományos Ülésszakának kiadványai. 1955. november 11–12.* Budapest, 1957. 241–251.; *Geschichte der Architektur*. I–III. Berlin, 1957–1960.; *Építészettörténet – Tőkés és szocializmust építő társadalmak építésze*. Budapest, 1960.; Műemlékvédelmünk tíz esztendeje 1949–1959. *Magyar Építőművészet*, 9, 1960, 1. 44–47.; „Sziget”-ház, „Sziget”-lakás vagy közösségi otthon? *Kortárs*, 4. 1960. 749–756.; Művészi szabadság és kötöttségek az építőművészetben. *Valóság*, 3, 1960, 4. 20–28.; A „szép” és a „művészi” mai építészetünkben. *Magyar Tudomány*, 68. 1961. 607–622.; *Az építőművészetről*. Budapest, 1964.; *Architekturgeschichte und Denkmalschutz*. Budapest, 1964.; *Bevezetés az építészet történetéhez*. Budapest, 1966.; *Pier Luigi Nervi*. Budapest, 1966.; Építészet és közvélemény. *Budapest*, 5, 1967, 1. 20–23.; Az építészet sajtószerepe. Budapest, 1967.; *Az építészet új világa. Tanulmányok*. Budapest, 1969.; *Breuer Marcel*. Budapest, 1970.; *Amerigo Tot*. Budapest, 1971.; *Goldfinger Ernő*. Budapest, 1973.; *Egy gyerekkor és egy kisváros emléke*. Budapest, 1973.; *Férfikor – Budapest*. Budapest, 1978.; *A magyar CIAM csoport. Az építészet »titka«-nak felfedezése*. Kritika, 1978, 7. 13–14.; *Új építészet, új társadalom 1945–1978. Válogatás az elmúlt évtizedek építészeti vitáiból, dokumentumaiból*. Budapest, 1981. [társszerkesztő: Osskó Judit]; *Vágó Péter*. Budapest, 1982.; *Építészettörténeti és építészelméleti értelmező szótár*. Budapest, 1983.; *A mindig megújuló építészet*. Budapest, 1985.; *Tizenkét nehéz esztendő, 1945–1956*. Sajtó alá rendezte: Fehérvári Zoltán, Prádkfalvi Endre. Budapest, 2001. (Lapis Angularis, VII.)

MAJOR MÁTÉ MÉLTATÁSAI

Granasztói Pál: Major Máté hetven éves. *Magyar Építőművészet*, 21, 1972, 6. 64.; Vedres György: A mester köszöntése. *Élet és Irodalom*, 1974. augusztus 3. (31.) 12.; Gerő László: Major Máté 70 éves. *Műemlékvédelem*, 18. 1974. 109–110.; Preisich Gábor: Major Máté Herder-díjas. *Magyar Építőművészet*, 22, 1978, 1. 55.; Dr. Major Máté 75 éves. *Magyar Építőművészet*, 24, 1980, 4. 62.; Bt. [Bonta János]: Major Máté nyolcvanéves. *Új Tükör*, 1984. augusztus 12. 43.; Hegyi Gyula: Major Máté nyolcvanesztendő. *Magyar Hírlap*, 1984. augusztus 3. (181.) 6.; Moravánszky Ákos: Major Máté nyolcvan éves. *Magyar Építőművészet*, 33, 1984, 5. VII.; Vadas József: Építész a történelemben. *Élet és Irodalom*, 1984. augusztus 3. (31.) 13.; Vámosy Ferenc: Major Máté nyolcvan éves. *Magyar Nemzet*, 1984. augusztus 3. (181.) 7.; Dr. Vajda György és Harasta Miklós temetési búcsúbeszédei. *Építés-Építészettudomány*, 3–18. 1986. 298–300.; Balog János: Major Máté. *Új Tükör*, 1986. április 20. 43.; Bonta János: Major Máté (1904–1986). *Magyar Építőművészet*, 35, 1986, 3. 7.; Borvendég Béla: Búcsú Major Mátétól. *Élet és Irodalom*, 1986. május 2. (18.) 7.; Finta József: Major Máté (1904–1986). *Magyar Tudomány*, 33. 1986. 816–818.; Zádor Mihály: In memoriam Máté Major. *Periodica Polytechnica Architecture*, 30. 1986. 3–4.; Zádor Anna: Major Mátéről. *Magyar Építőművészet*, 78, 1987, 4/5. 55–56.; Major Máté önéletrajza

6. Major Máté a Bajai Építészeti Triennálé megnyitóján, 1979-ben. Ismeretlen fényképész. MÉM MDK Major-hagyaték, gy.sz.: 2009/994, ltsz. nélkül © Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest

+ Major Máté életpályája. *Építés- Építészettudomány*, 18. 1988. 301–306.; H. Sipos Edit: Major Máté és az új építészet Magyarországon. *15 év tudományos kutatásai 1972–1987. A Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Elméleti Intézetének 15 éves fennállása alkalmából 1988. április 19-én rendezett konferencia előadásai*. Szerk. Horváth Alice. Budapest, 1988. 67–74.; Kunszt György: Műhelytitkok: Major Máté nimbuszának kialakulás- és megmaradás-történetéből. *Régi-új Magyar Építőművészet*, 2003, 5. 32–38.; Bonta János: Major Máté, a gondolkodó. *Építés- Építészettudomány*, 33. 2005. 9–20.; H. Sipos Edith: Major Máté a munkatárs szemével. *Építés- Építészettudomány*, 33. 2005. 21–26.; 120 éve született Major Máté. *Régi-új Magyar Építőművészet*, 24, 2024, 4. 48. – MÉL I.: 580.; UMÉL IV.: 418–419.